

**ДІЯЛЬНІСТЬ
ВІЙСЬКОВОЇ ЮСТИЦІЇ
В УМОВАХ
ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ.
ДОСВІД УКРАЇНСЬКОЇ
ПРОКУРАТУРИ**

**МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

28 жовтня 2021 року

ОФІС ГЕНЕРАЛЬНОГО ПРОКУРОРА
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА НАУКОВА УСТАНОВА
«ІНСТИТУТ ІНФОРМАЦІЇ, БЕЗПЕКИ І ПРАВА НАПРН УКРАЇНИ»
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
ВІЙСЬКОВО-ЮРИДИЧНИЙ ІНСТИТУТ
НАЦІОНАЛЬНОГО ЮРИДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

ДІЯЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВОЇ ЮСТИЦІЇ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ. ДОСВІД УКРАЇНСЬКОЇ ПРОКУРАТУРИ

МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

м. Харків, 28 жовтня 2021 року

Київ
2021

УДК 344.3:341.3(477).

Д 44

*Рекомендовано до друку:
вченою радою Державної наукової установи
«Інститут інформації, безпеки і права Національної академії
правових наук України» (протокол № 9 від 18.11.2021 р.);
Секцією права національної безпеки та військового права
Національної академії правових наук України
(протокол № 09-17/2-Б від 18.11.2021 р.)*

Д 44 Діяльність військової юстиції в умовах збройного конфлікту. Досвід української прокуратури : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 28 жовтня 2021 р. / упоряд.: П. П. Богуцький, П. М. Візнюк, Л. В. Зіняк, В. Г. Пилипчук, І. О. Петришен. — Київ-Одеса : Фенікс, 2021. — 108 с.

ISBN 978-966-928-739-7

У збірнику викладено матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Діяльність військової юстиції в умовах збройного конфлікту. Досвід української прокуратури». Розглянуто особливості організації та функціонування системи військової юстиції, діяльності органів прокуратури в умовах міжнародного збройного конфлікту та протидії агресії РФ проти України. Висвітлено сучасний стан і необхідність розбудови системи військової юстиції України з урахуванням досвіду та стандартів держав-членів НАТО з питань здійснення військового правосуддя, організації та діяльності військових правоохоронних органів.

Видання розраховано на фахівців, експертів і вчених, науково-педагогічних працівників у сфері правоохоронної діяльності та здійснення правосуддя, в галузі права національної безпеки та військового права, а також на представників сектору безпеки і оборони України.

Матеріали подано у авторській редакції.

УДК 344.3:341.3(477)

- © Офіс Генерального прокурора, 2021
- © Національна академія правових наук України, 2021
- © Державна наукова установа «Інститут інформації, безпеки і права НАПрН України», 2021
- © Секція права національної безпеки та військового права НАПрН України, 2021
- © Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2021
- © Військово-юридичний інститут Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, 2021
- © Колектив авторів, 2021

ISBN 978-966-928-739-7

ЗМІСТ

I. ВІТАЛЬНІ СЛОВА УЧАСНИКАМ КОНФЕРЕНЦІЇ

<i>Сергій Іонушас</i>	5
<i>Олександр Бакумов</i>	7
<i>Анатолій Гетьман</i>	9
<i>Максим Якубовський</i>	11

II. ДОПОВІДІ

<i>Сергій Мельник</i> Роль Військово-юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого у підготовці фахівців для сектору безпеки та оборони	14
<i>Павло Богущкий</i> Військова юстиція як правова система: міжнародні стандарти та національні особливості	19
<i>Зера Козлиєва</i> Особливості виконання функцій прокуратури в умовах збройного конфлікту . . .	26
<i>Віталій Вдовитченко</i> Військова юстиція України: сучасний стан та перспективи розвитку	32
<i>Петро Візнюк</i> Необхідність та шляхи правового врегулювання діяльності органів військової юстиції в Україні	41
<i>Эмиль Тагиев</i> Преступления против мира и человечности, а также военные преступления, совершённые в конце 20-го века на территории Азербайджана: исторические и международно-правовые аспекты	50
<i>Diana Helila</i> MILITARY POLICE OF ESTONIA	56

III. ВИСТУПИ

<i>Марина Беланюк</i> Історико-правові засади трансформації органів військової прокуратури України	60
<i>Юрій Бобров, Юлія Боброва</i> Військовий суд як доступний та ефективний інструмент захисту прав військовослужбовців	69

Іван Доронін

Відновлення організації військової юстиції в контексті забезпечення національної безпеки України74

Микола Карпенко

До питання про створення в Україні органів військової юстиції78

Тимур Короткий, Андрій Капустін

Міжнародне гуманітарне право та система військової юстиції82

Олександр Котляренко

Утворення Військової поліції в Україні: історико-правові чинники86

Олександр Кривенко

Щодо проблемних питань здійснення правосуддя у сфері оборони91

Микола Луців

Процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення у військовій та оборонній сфері як функція спеціалізованої прокуратури у системі військової юстиції.94

Олександр Шамара

Розбудова військової юстиції – шлях реалізації Стратегії національної безпеки України. Військова прокуратура як елемент архітекτονіки військової юстиції України98

I. ВІТАЛЬНІ СЛОВА УЧАСНИКАМ КОНФЕРЕНЦІЇ

Сергій Іонушас

*Голова Комітету Верховної Ради України
з питань правоохоронної діяльності*

Шановні колеги, учасники міжнародної конференції!

Мені дуже приємно приймати участь у цьому заході, який присвячений актуальним питанням діяльності органів військової юстиції в умовах збройних конфліктів. Дуже показовим є той факт, що у роботі нашої конференції приймають участь представники військових прокуратур країн-членів НАТО.

На незмінність курсу України щодо як найшвидшого вступу до Організації Північноатлантичного договору неодноразово наголошував Президент нашої держави Володимир Зеленський. Тому наша з Вами задача виробити та запропонувати шляхи нашої інтеграції у сфері діяльності органів військової юстиції, особливо в умовах військового конфлікту на території України.

Ті виклики, які стали перед нами безумовно вимагають від нас, я маю на увазі у тому числі всі гілки влади, злагоджених дій щодо запровадження дієвих інститутів військового правопорядку в Україні та ефективної діяльності прокурорів Спеціалізованої прокуратури у військовій та оборонній сфері.

Два роки тому Верховна Рада України прийняла зміни до Закону України «Про прокуратуру», якими були ліквідовані військові прокуратури у складі органів прокуратури України. У подальшому на їх базі з нуля була створена Спеціалізована прокуратура у військовій та оборонній сфері.

Думаю, що сьогодні на нашій конференції, ми можемо підвести певні підсумки щодо доцільності запропонованих парламентом змін та визначити головні напрямки подальшого розвитку та удосконалення інститутів військового правопорядку в Україні.

На сьогоднішній день питання діяльності органів військової юстиції більшою мірою належать до відання Комітету з питань національної безпеки, оборони та розвідки.

Проте процеси запровадження та удосконалення діяльності, наприклад таких інституцій як Військова поліція, Військова служба право-

порядку у Збройних Силах України потребують законодавчих змін до Кримінального процесуального кодексу України, Законів про оперативно-розшукову діяльність, протидію організованій злочинності, а отже є предметом відання Комітету з питань правоохоронної діяльності.

На жаль, на сьогоднішній день, дуже мало законодавчих ініціатив, які б розглядали та надавали пропозиції щодо ведення у законодавство визначень поняття – органи військової юстиції, їх переліку та статусу, а також наділення їх належними повноваженнями та обов'язками.

Тому сподіваюсь, що на цій конференції, ми зможемо запропонувати Верховній Раді України нові, а саме головне ефективні та дієві підходи щодо удосконалення діяльності органів військової юстиції, особливо в умовах збройного конфлікту в Україні.

Від себе особисто хочу запевнити, що я, як Голова Комітету Верховної Ради України, та як Голова комісії з питань правової реформи при Президентові України, завжди відкритий та готовий підтримати законодавчі зміни, що будуть сприяти поліпшенню системи військового правопорядку, забезпеченню ефективності розслідування військових кримінальних правопорушень, невідворотності покарання за злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Дякую Вам за увагу, сподіваюсь, що мої колеги з Комітету продовжать мій виступ та запропонують своє бачення розвитку інститутів військової юстиції в Україні.

Олександр Бакумов

*Голова підкомітету з питань кримінального
законодавства та протидії злочинності*

Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності

Шановні учасники міжнародної конференції!

Кардинальні зміни політико-правової та соціально-економічної ситуації в Україні, що відбулися за останні роки, природно позначилися на усіх сферах суспільного життя.

Виклики та загрози сьогодення обумовлюють об'єктивну потребу у підвищенні обороноздатності держави шляхом приведення організаційної структури суб'єктів сектору безпеки і оборони України до сучасних потреб, що передбачає уточнення компетенції та збільшення їх спроможностей, у тому числі адаптацію їх діяльності до роботи, фактично в умовах надзвичайних правових режимів.

Достатньо важливою складовою системи забезпечення воєнної безпеки держави є саме військова юстиція і це загальновідомий факт не лише на вітчизняному просторі, а й за межами нашої країни.

Окреме місце серед проблем, які потребують якнайшвидшого вирішення, займає створення в Україні дієвої системи органів військової юстиції з урахуванням прогресивних підходів до підвищення ефективності протидії злочинності в умовах існуючих загроз національній безпеці України та сучасних євроінтеграційних процесів. Ця проблема має комплексний характер і включає функціональні аспекти, що потребує вирішення на законодавчому рівні.

Питання створення системи військової юстиції в контексті реформування правоохоронних органів потребує обґрунтування необхідності узгодження усього процесу із усією правоохоронною системою у сфері національної безпеки та оборони.

Забезпечення державного суверенітету України, конституційних прав і свобод людини і громадянина, зміцнення демократії в Україні, гарантування гідного рівня життя, розбудова соціальної, правової держави, реалізація євроатлантичного вибору потребує реалізації цілеспрямованої державної політики щодо реформування системи правоохоронних органів та механізмів її функціонування.

Необхідність вирішення цих проблем значно актуалізувалася в умовах гібридної війни, тимчасової окупації Криму та окремих районів Донецької, Луганської областей.

Все це обумовлює необхідність не лише підвищення обороноздатності країни, але й реформування системи сектору безпеки та оборони, утворення в нашій державі системи військової юстиції, функціонування якої має забезпечуватись фахівцями із спеціальною підготовкою, які будуть здатні вирішувати поставлені завдання, реалізовувати у повному обсязі свої функції та повноваження.

Анатолій Гетьман

*Ректор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
академік Національної академії правових наук України,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України*

Шановні колеги!

Радий розпочати Міжнародну конференцію «Діяльність військової юстиції в умовах збройного конфлікту. Досвід української прокуратури» і від імені колективу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого привітати всіх вас.

Тема сьогоднішнього заходу «Діяльність військової юстиції в умовах збройного конфлікту. Досвід української прокуратури» є надзвичайно актуальною для України і залишається такою вже впродовж понад семи років. Проблема збройного конфлікту на Сході України для усіх присутніх тут українських фахівців є не просто предметом наукових досліджень, а й особистим болем, як і для всього Українського народу, починаючи з 2014 р., коли держава-агресор віроломно розпочала неоголошену війну проти України. Із трагічними наслідками цього конфлікту кожен із нас стикається щодня, і, думаю, наші іноземні гості наочно побачили їх під час своєї поїздки до району проведення ООС.

В умовах збройного конфлікту й протидії військовій агресії з боку Російської Федерації надзвичайно важливо забезпечити належний рівень захисту прав людини, утвердження верховенства права й законності. Це завдання покладено на систему військової юстиції, яка потребує швидкого й ефективного реформування. Хотів би зупинитися на декількох важливих проблемах у цій сфері, які заслуговують на увагу й обговорення.

Передусім, це питання удосконалення організаційної будови й компетенції Спеціалізованої прокуратури у військовій та оборонній сфері. Фактично, військова прокуратура з 2014 року залишається єдиним повноцінним органом військової юстиції, який знаходиться на передньому краї боротьби з військовими злочинами та іншими порушеннями у військовій сфері. Однак у 2019 р. її правовий статус змінено, а отже, досвід її роботи впродовж останніх двох років, коли вона постала вже в новій якості, потребує ретельного аналізу й обговорення.

Не менш актуальним залишається питання відновлення в Україні військових судів. Звісно, їх скасування у 2010 році було зумовлено за-

гальним політичним курсом на демілітаризацію, невеликим обсягом їх роботи й вимогами економії. Однак після 2014 року ситуація докорінно змінилася, а кількість справ про військові кримінальні правопорушення значно зросла. Досвід формування військових судів наявний у багатьох розвинених країнах: Бельгії, Великій Британії, Ізраїлі, Іспанії, Канаді, США, Швейцарії, Швеції та ін. Разом із тим окремі дослідники ставлять під сумнів відповідність військових судів Конституції України й доцільність їх відновлення, тому це питання заслуговує на обговорення.

Впевнений, що найвищий фаховий рівень обговорення цих питань сьогодні забезпечать авторитетні експерти, запрошені для участі у конференції. Серед них є не лише провідні вітчизняні науковці, а й практичні працівники, народні депутати України, а також представники зарубіжних країн. Залучення зарубіжних партнерів України дозволяє нам почути їх думки, ознайомитися з досвідом, а також зрозуміти бачення ними перспектив удосконалення системи військової юстиції.

Бажаю учасникам конференції насиченої і продуктивної роботи! Сподіваюся, що плідне обговорення цих важливих питань сприятиме прийняттю і законодавчому оформленню важливих для розвитку військової юстиції України актів і наблизить утвердження миру на Українській землі!

Шановні пані і панове, учасники конференції!

Від імені Генерального прокурора, щиро вітаю шановних представників Апарату Верховної Ради України, іноземних колег, керівництво Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, представників інших державних наукових установ з продовженням міжнародної конференції «Діяльність військової юстиції в умовах збройного конфлікту. Досвід української прокуратури» у Харкові.

Особлива вдячність нашим іноземним учасникам, іншим запрошеним гостям за прийняття участі в цьому важливому заході та за можливість професійного цікавого спілкування.

Проведення міжнародної конференції є прямим свідченням необхідності об'єднання зусиль науки, освіти і практики задля вирішення актуальних проблем щодо посилення ефективності захисту прав і безпеки людини та законних інтересів суспільства і держави у військовій та оборонній сфері.

Хочу зазначити, що Офісом Генерального прокурора упродовж останніх років, в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України докладено значних зусиль для вирішення важливих завдань по забезпеченню законності та правопорядку у військовій та оборонній сфері.

Ми часто звертаємося до авторитету розвинутих держав у вирішенні питань, які стосуються власної правової системи. Між тим, апеляції до прикладу європейських держав у дискусіях щодо нормативних, інституційних чи організаційних складових національної правової системи можуть бути корисними лише тоді, коли враховуються потреби і стан розвитку соціальних комунікацій, які існують у реаліях власного суспільства з його історичним минулим, сучасними викликами і прагненням до майбутнього.

Однією з найбільш дискусійних проблем національної правової системи є триваюча дискусія навколо системи військової юстиції, необхідності такої системи, організаційних особливостей тощо.

В ході конференції ми маємо розглянути і обговорити низку важливих питань, які пов'язані із відновленням і розвитком української системи військової юстиції, організації досудового розслідування військових злочинів, злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного пра-

вопорядку, адаптації національної системи військової юстиції до стандартів країн-членів НАТО, а також поділитись практичним досвідом діяльності української прокуратури.

Недостатня ефективність державної політики та системи державного управління у сфері національної безпеки і оборони, незбалансованість і незавершеність системних реформ правоохоронної системи, продовження збройної агресії проти України з боку Російської Федерації зумовлюють необхідність у створенні і функціонуванні системи військової юстиції, відповідальної за забезпечення законності і правопорядку, захисту прав людини у військовій та оборонній сфері.

Повністю підтримуючи необхідність приведення військової сфери України до стандартів НАТО, варто зауважити, що в більшості провідних країн-членів Альянсу у секторі безпеки і оборони стабільно й ефективно діє система військової юстиції, до якої входять військова поліція, військові прокуратури, військові суди. Спеціалізація такої системи засновується на предметній сфері, якою є сфера оборони, і на особливостях правового статусу суб'єктів, якими є військовослужбовці.

Значне місце в системі військової юстиції відводиться військовій прокуратурі. Так, заслуговує на увагу ефективне функціонування цих органів у США, Канаді, Італії, Ізраїлі, Республіці Азербайджан, Республіці Болгарія, Республіці Польща, Республіці Румунія, Королівстві Данія, Швейцарській Конфедерації та інших країнах.

В Україні значний вплив на стан правопорядку у військовій та оборонній сфері здійснювали військові прокуратури.

Водночас Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» від 19.09.2019 № 113-IX в державі ліквідовано військові прокуратури та внесено відповідні зміни до Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» від 18.01.2018 № 2268-VIII, внаслідок чого тепер ні працівники органів прокуратури, ні ДБР не можуть залучатися та використовуватися, як сили і засоби для забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях.

На сьогодні утворені та діють спеціалізовані прокуратури у військовій та оборонній сфері. Але їх територіальна структура, принципи

комплектування (за рахунок цивільних осіб) та організаційні засади діяльності не відповідають ступеню загроз державі у цій важливій сфері.

Ліквідація військових прокуратур у сучасних умовах, які визначають зовнішньополітичний і внутрішній стан України і характеризуються реальними загрозами національній безпеці призвела до низки проблем, які належним чином не дозволяють забезпечувати належний правопорядок та законність у військах. Практично унеможлиблює виконання працівниками вже цивільних прокуратур повноважень насамперед в районах проведення операції Об'єднаних сил.

На сьогоднішній день одним із головних критеріїв визначення місця правоохоронних органів в державному механізмі є їх функціональне навантаження. Від того, які функції вони мають виконувати у сучасній правовій державі, пряму залежить її місце в системі органів державної влади. Тому питання компетенції кожного з правоохоронних органів є одним із найбільш дискусійних у сучасній правовій науці та практиці.

Бажаю всім учасникам міжнародної конференції конструктивного діалогу і плідної праці, всебічного обговорення наявних проблем.